

De etymologie van den plaatsnaam Verrijck

door ED. DEWOLFS.

Oude spellingen : *Vertrieke*, ca 1160 [bul van paus Alexandre III?] (1).

Verteike, 1211 (1); *Verteke*, 1211 [overeenkomst tusschen hert. Hendrik I en de kathedraal van Saint-Lambert te Luik] (2), 1231, 1251 (1); *Vertecke*, 1251 [akte van Henricus, electus van Luik] (3); *Vierteke*, 1257 [bul van paus Alexander IV] (4); *apud Luhagen inter Vertheke et Redinghen*, *Verteke*, ca 1272 [Polypticum der abdij van Villers] (5).

Otto filius Othonis quondam de Verteke, 1337 [akte van Petrus de Calstris, kanunnik te Luik] (6); *Otho filius Othonis quondam de Verteke*, 1338 [akte gesloten vóór de schepenen van Boutersem] (7); *in parochia de Verteke*, 1340 [*Liber mense sancti spiritus thenensis*] (8); *Verteyke*, ca 1350 (9); *Vertike*, ca 1350 (10); *Verrijcke*, 1353 [akte van hert. Jan III] (11); *Vertike*, ca 1355 [*Stootboeck*], 1374 (1); *Verteke*, 1374 [telling der meerderjarige personen van het hertogdom Brabant] (12); *Verteycke*, 1374, 1375; *Vertike*, 1375-1376; *Verteike*, 1380, 1381 (1).

Weertrycht, XVe eeuw (13); *Veertrike*, 1403-1404; *Vertrike*, 1408-1409, 1411-1412 (1), 1427-1487 [J. GIELEMANS, *Hagiologium Brabantinorum*] (14); *Verrijcke*, 1427; *Vertrike*, 1434-1435; *Veerrijcke*, 1436; *Verrijcke*, 1440; *Veertrijck*, 1450; *Veertrike*, 1450; *Verrijcke*, 1454; *Vertike*, 1457;

Vertrijcke, 1464, 1468; *Vertrijke*, 1468 (1); *Vertrijcke*, 1470 (15); *Veertrijcke*, 1484; *Vertrijcke*, 1492; *Veertrike*, 1496 (1).

Vertrijck, XVIe eeuw [pass.]; *Vertrijcke*, 1503-1504; *Vertrijke*, 1504; *Veertrijcke*, 1505; *Veertrijck*, 1559, 1570-1571; *Vertrijcke*, 1574; *Veertrijck*, 1583 (1).

Vertrijck, *Veertrijck*, XVIIe eeuw [pass.]; *Veertycke*, 1636 (1); *Veerterijck*, 1666 (16); *Verteyck*, 1669 (1).

Vertrijck, *Veertrijck*, XVIIIe eeuw [pass.]; *Vertrick*, *Veertrick*, *Wertrick*, 1727 [Kaartboek der goederen van St.-Germanus te Tienen] (17); *Verterijck*, 1761 [*Le Guide Fidele*]; *Veertereck*, *Veerterijck*, 1766 (1).

Vertrijck, XIXe eeuw [pass.]; *Vertrijk*, 1801-1802 (1), 1858 (18).

Vertrijck, *Vertrijk*, XXe eeuw [pass.].

Voorgaande vormen kunnen in twee categorieën ingedeeld worden : a) *Verteke* en varianten, b) *Vertrieke* en varianten. Dat al deze spellingen wel dezelfde plaats aanduiden blijkt uit het volgende :

1° *Verteke* is, evenals *Vertrijk*, een parochie (zie excerpt van 1340).

2° *Verteke* wordt dikwijls vermeld in het cartularium van het kapittel van Saint-Lambert te Luik. Nu was dit kapittel, tot ca 1600, eigenaar van de kerk te *Vertrijk*; het bezat in deze gemeente ook een belangrijk cijnshof.

3° Volgens een polypticum der abdij van Villers (zie excerpt van 1272) en volgens het *Liber mense sancti spiritus thenensis* (f° 175 r°) ligt *Verteke* in de nabijheid van Redingen (heden gehucht onder *Vertrijk*) en van Neervelp.

Volksetymologische verklaringen van het toponiem *Vertrijk* vinden we bij oudere geschiedschrijvers. B. C.

MOULAERT (19) en P. V. BETS (20) breken een lans voor **Velptricht* (*Velpae-Trajectum*); anderen denken aan **Voortricht*, „voorste overtocht” (1). Een staaltje van zijn verbeeldingskracht geeft A. WAUTERS in volgende regels: „Si *Verteke* est le nom primitif, ne pourrait-il pas dériver des mots flamands : *verre*, *verrat*, porc mâle (21), et *eyk*, *chêne*? Cette dénomination fait involontairement songer au vocable *Vertico*, par lequel César désigne un chef nervien” (1). Commentaar is hier natuurlijk overbodig.

Prof. CARNOY, in *Origine des noms de lieux des environs de Bruxelles* (p. 31) en Prof. MANSION, in *De Voornaamste Bestanddeelen der Vlaamsche Plaatsnamen* (p. 163) spreken zich uit ten voordeele van het prototype **Victoriacum*, afleiding van lat. *victoria* „overwinning”, of van een persoonsnaam *Victorius* (22).

Deze etymologie stuit op moeilijkheden, want de evolutie **Victoriacum* (**Vittoriacum*) > *Vertrijk* is alles behalve normaal. Prof. CARNOY heeft dit ook alras ingezien; reeds in zijn studie *De Plaatsnamen met -acum in het Vlaamsche Land* (23), stelt hij naast **Victoriacum*, **Viri-diacum* „villa bij den boomgaard”. In zijn *Dictionnaire étymologique du nom des communes de Belgique* krijgt de jongste verklaring beslist den voorrang. Op p. 584 lezen we het volgende: „MANSION croit pouvoir dériver ce nom du lat. *victoriacum* „endroit de la victoire”, dénomination fréquente en Gaule, sous la forme *Vitry* (24). Toutefois, la présence de la première r dans *Vertrijk* ne s'explique pas. Pour cette raison, nous avons proposé de partir de **viri-diacum* „villa près du verger”.

De interpretaties van Prof. MANSION en Prof. CARNOY hebben als uitgangspunt, de spelling *Vertrieke* van ca 1160. Deze is o. d. onbetrouwbaar daar in al de vormen van de XIIIe en de eerste helft der XIVe eeuw slechts één r voorkomt. In een belangrijk artikel: *Contaminaties tusschen*

Germaansch, Keltisch en Romaansch en de Vlaamsche Toponymie (25) bespreekt Prof. CARNOY o. m. de nederlandsche plaatsnamen op *-rijk*. In vele gevallen heeft *-rijk* (mnl. *rike*) onverstaanbaar geworden uitgangen vervangen; vgl. *Kortrijk* (< **Cortoriacum*), *Wilrijk* (< **Villariacum*), enz. Ook de omvorming van *Cortecle* (26bis) tot *Kortrijk* (Dutsel) moet aan volksetymologischen invloed toegeschreven worden. Dit laatste voorbeeld zet ons aan de spellingen *Verteke*, enz. als traditioneel te beschouwen; *Vertrijke*, enz. zijn dan jonger en komen niet in aanmerking voor de taalkundige interpretatie.

Uitgaande van *Verteke*, kunnen wij opklimmen tot een van volgende grondvormen :

gallo-rom. **Virtiacum* „domein van *Virtius*” (26);

gallo-rom. **Vertacum*, afleiding van gall. *verto*, „waarde” (27); dus „het voortreffelijk, het waardevol eigendom”. *verto*- is een zeer verspreid element : het is o. m. aanwezig in den volknaam *Vertamocori* (28), in de persoonsnamen *Vertico*, *Vertiscus* en *Vertenus*, en in de plaatsnamen :

Birten (Kr. Mörs, Duitschl.) : *Bertunum*, VIe eeuw (29);

Vertain (dép. Nord, Frankr.) : *Vertinum*, 748 (30);

Verterina, 1079 (eigendom der abdij van St-Hubert) (31);

Verton (Pas-de-Calais, Frankr.) : *Bertuno* [Merovingische munt], *Vertunum*, 877 (32);

Vertou (dép. Loire-Inf., Frankr.) : *Vertavus*, IXe eeuw (33); volgens een middeleeuwsche kroniek is *Vertavus* een oud woord, dat het begrip „voortreffelijk, schoon” uitdrukt (34); *Virton* (prov. Luxemburg) : *Vertunnum*, 1180 (35).

Om te besluiten, een woord over den anlautsmedeklinker van *Vertrijk*. Waarom bleef, zooals in *Wervik* (< **Viroviacum*), *Wilrijk*, e. a. de bilabiale uitspraak niet behouden? *Vertrijk* ligt niet ver van de taalgrens en, o. d., moet de evolutie gallo-rom v (= w) > v aan rom. invloed toege-

schreven worden. Vgl. *Vilderveld* (Hakendover), naast *Wilder* (Neervelp), *Wilderberg* (Halle-Boeienhoven), enz.

NOTA'S

- (1) A. WAUTERS, *Géogr. et hist. des comm. belges, cant. de Tirlemont, comm. rur. deuxième partie*, 108.
- (2) S. BORMANS et E. SCHOOLMEESTERS, *Cart. de l'église Saint-Lambert de Liège*, I, 164.
- (3) Id., II, 14.
- (4) Id., II, 98.
- (5) *Analectes pour servir à l'histoire eccl. de la Belgique*, XXXII, 128.
- (6) BORMANS-SCHOOLMEESTERS, o. c., III, 520.
- (7) Id., III, 557.
- (8) Gemeentearchief van Tienen.
- (9) L. GALESLOOT, *Le livre des feudataires de Jean III, duc de Brabant*, 81.
- (10) Id., 146.
- (11) WAUTERS, o. c., 177.
- (12) J. CUVELIER, *Les dénombrements de foyers en Brabant*, 13.
- (13) A. VINCENT, *Les noms de lieux de la Belgique*, 52.
- (14) *Bijdragen tot de Geschiedenis*, IX, 371.
- (15) A. WAUTERS, o. c., 140.
- (16) Id., 141.
- (17) Archief van den H. J. WAUTERS, Tienen.
- (18) B. C. MOULAERT, *Carte de l'ancien comté de Brunengeruz* (C. r. des séances de la Comm. R. d'Hist., deuxième série, X [2]).
- (19) B. C. MOULAERT, *Essai sur le comté de Brunengeruz, appelé par les historiens modernes Comté de Brugeron* (C. r. des séances de la Comm. R. d'Hist., deuxième série, X [1], 187).
- (20) P. V. BETS, *Geschiedenis der Gemeenten Oplinter, Bunsbeek en Hauthem*, 84.
- (21) Deze beteekenis is jong. In 't mnl. was varre alleen synoniem van „(jong) stier” (J. VERDAM, *Middelnederl. Handwoordenb.*, i. v.).
- (22) H. GRÖHLER, *Ueber Ursprung und Bedeutung der Französischen Ortsnamen*, I, 300 vlg.
- (23) Koninkl. Vl. Academie, Versl. en Med., 1933, 17 vlg.
- (24) Vgl. *Witry* (prov. Luxemburg) : *Witeri*, 1184 (CARNOY, *Dict. étym.*, i. v.); *Vitry-en-Arbois* (Pas-de-Calais, Frankr.) :

Victoriacum, VIe eeuw; *Vitri*, 1122; *Vitry-le-Brûlé* (Marne, Frankr.); *Victoriacum castrum*, VIe eeuw; *Witry-lez-Reims* (id.): *Victuriacum*, 948; *Witri*, 1231; enz. (A. VINCENT, *Top. de la France*, 85).

(25) *Hand. van de Kon. Comm. voor Top. en Dial.*, X.

(26) SCHULZE, *Zur Geschichte der lateinischen Eigennamen*, 253.

(26bis) a^o 1170 (MANSION, *Voorn. Best.*, 89).

(27) Zie A. CARNOY, *L'élément sentimental dans les noms de lieux gallo-romains (l'Antiquité Classique*, VI, 30). Gall. *verto-* is verwant met nbret. *gwerz* = verkoop (obret. *uvert* = waarde, prijs), wall. *werth* = prijs. Bij denzelfden wortel hooren ook nnl. *waard* (mnl. *wert*, waert, *weert* = een zekere waarde hebbend; een hooge waarde hebbend, in hoog aanzien; uitnemend; dapper in den strijd, bemind); os. *werth*; nhd. *wert* (mhd. *wërt*; ohd. *wërd* = „einen gewissen Preis kostend, käuflich für etwas; von hohem Wert; herrlich, vornehm”); eng. *worth* (ags. *weordh*); de. *voerd* (on. *vërdtr*); got. *wairths* = waard; waardig (G. DOTTIN, *La langue gauloise*, 298; J. VERCOULLIE, *Bekn. Etym. Woordenb. der Nederl. Taal en Franck. Van Wijk*, *Etym. Woordenb. der Nederl. Taal*, i. v. *waard*; VERDAM, o. c., i. v. *wert*; F. KLUGE, *Etym. Wörterb. der Deutschen Sprache*, i. v. *wert*; F. HOLTHAUSEN, *Etym. Wörterb. der Englischen Sprache*, i. v. *worth*).

(28) Deze volksstam leefde in de streek van Novara (Italië).

(29) E. FÖRSTEMANN-H. JELLINGHAUS, *Altdeutsches Namenbuch*, Zweiter Band [Ortsnamen], I, 432.

(30) CH. DUVIVIER, *Recherches sur le Hainaut ancien*, I, 201.

(31) A. WAUTERS, *Table chron. des chartes et diplômes concernant l'hist. de la Belgique*, I, 547.

(32) FÖRSTEMANN-JELLINGHAUS, o. c., I, 433, 875.

(33) A. VINCENT, *Top. de la France*, 88.

(34) GRÖHLER, o. c., I, 336.

(35) G. KURTH, *La front. ling. en Belgique et dans le Nord de la France*, I, 469.